

Ekonomik Büyüme Ve Bölgesel Göç İlişkisi: İstanbul, Ankara, İzmir Örneği

The Relationship Of Economic Growth And Regional Migration:
The Case Of Istanbul, Ankara, Izmir

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÇOLAK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Çanakkale/ Türkiye
ORCID: 0000-0003-0058-6809

ÖZET

Bölgeler arası göç, ücret ve gelirler bakımından düşünüldüğünde genellikle düşük gelir seviyesinin olduğu bölgelerden daha yüksek gelir seviyesinin olduğu bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Böylece göç, ekonomik yönden az gelişmiş bölgelerden ekonomik yönden daha gelişmiş bölgelere yönelik olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmada ekonomik büyüme ile bölgesel göç arasındaki ilişki incelenmiştir. Ekonomik büyüme olarak o ilin endüstriyel GSYH'sındaki artış ile yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı değişkenleri; bölgesel göç için ise o ilin net göç hızı değişkeni baz alınmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye'nin nüfus olarak en büyük üç ili olan İstanbul, Ankara ve İzmir'e ait 2008-2018 yıllarına ait veriler kullanılmış ve verilerin analizinde değişkenlerin birbirleri arasında mevcut durumda var olan ilişkileri ve bağlantıları olduğu şekliyle inceleyen ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, kısa dönemde il bazında sanayi GSYH'dan net göç hızına doğru tek yönlü bir panel nedensellik ilişkisi ve il bazında sanayi GSYH-Net göç hızı ile il bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı-net göç hızı arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisi vardır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Göç, Ekonomik Büyüme, Net Göç Hızı.

ABSTRACT

In terms of income and wages, migration occurs from regions with low wages to regions with higher income expectations. Therefore, migration emerges from economically less developed places to developed places. In the study, the relationship between economic growth and regional migration is examined. With the increase in the industrial GDP of that province as economic growth, the variables of the population with higher education; For regional migration, the net migration rate variable of that province is taken as basis. Research within the scope of the three largest cities by population of Turkey in Istanbul, Ankara and Izmir of data for the 2008-2018 year were used and relational scanning model viewing as it was existing in the current situation relationships and connections between each of the variables in the analysis of the data is used. According to the results of the analysis, a one-way panel causality relationship from industrial GDP to net migration rate on the provincial basis in the short term and a long-term cointegration relationship between the industrial GDP-Net migration rate on the provincial basis and the population with higher education on the provincial basis and the net migration rate.

Keywords: Regional Migration, Economic Growth, Net Migration Rate.

1. GİRİŞ

En basit şekli ile göç, ikamet etmek amacı ile yaşadığı bölgeden farklı bir bölgeye yapılan yer değiştirme olarak tanımlanmaktadır. Göç yalnızca yer değiştirme olarak görülse bile ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda birçok dönüşüme de zemin hazırlamaktadır. Genel anlamda bireylerin ekonomik, siyasi, güvenlik, sosyal ve kültürel gibi sebeplerden dolayı bir yerden başka bir yere gitmesi olarak tanımlanan göç, uzun yıllar boyunca ülkelerin toplumsal sorunu olmuş ve günümüzde de uluslararası ve ulusal boyutları olan küresel bir problem olma özelliğini devam ettirmektedir. Göç, her türü ile Türkiye tarihinin her döneminde görülen bir olgudur (Koçak vd., 2012).

Göç olgusu gündelik yaşamın birçok kademesini etkileyen karmaşık bir süreçtir ve bu şekli ile; ekonomi, uluslararası ilişkiler, antropoloji, hukuk, sosyoloji, coğrafya, demografi, psikoloji ve tarih gibi bilim dallarının çalışma alanlarına giren önemli bir konu olmaktadır. Göç, belirli bir siyasi veya idari sınırı kalıcı bir şekilde geçerek insanların ikamet yerlerini değiştirmek olarak tanımlanmaktadır. Lee (1966),

gönüllü ya da zorunlu olarak yarı kalıcı veya kalıcı olarak yapılan ikamet değişikliği şeklinde net ve kesin bir göç tanımlaması yapmıştır (Lee,1966)

Temel olarak göç, bölgesel ve uluslararası olmak üzere iki türe ayrılır. Bölgesel göç, kişinin yaşadığı yeri aynı ülke içerisinde bir idari sınır çizgisinden diğer bir idari sınır çizgisine değiştirmesi şeklinde tanımlanırken; Uluslararası göç ise, ulusal sınır çizgisini aşan bir yer değişikliği olarak tanımlanmaktadır (Al Amin, 2010: 5).

Bölgesel göç, kişinin yaşadığı ülkenin bir bölgesinden diğer bir bölgesine yaptığı yer değişikliğidir. Bu kapsamda “kırsal-kentsel”, “kırsal-kırsal”, “kentsel-kentsel”, “kentsel-kırsal” olmak üzere dört tür bölgesel göç biçimi bulunmaktadır (Yüksel vd., 2016: 36). Bu açıdan bakıldığında, bölgesel göç dinamiklerinin incelenmesi başta ekonomi alanı olmak üzere farklı bilim dallarının da ilgi alanına girmektedir.

Bölgesel göç olgusu, günümüzde en fazla gündemde olan, üzerinde en fazla tartışılan toplumsal sorunlardan birisidir. Türkiye’de geçmişten günümüze kadar oldukça kompleks bir göç süreci yaşanmış ve halen de bu süreç devam etmektedir. (İçduygu, vd., 1998: 217).

Sanayinin ve modernleşmenin artması ile birlikte, gelişme düzeyi ile birlikte toplumlarda kapitalistleşmenin de artmaya başladığı görülmektedir. İnsanlar, iş bulmak umudu ile yaşadıkları yerleşim birimlerinden koparak daha büyük kentlere göç etmektedirler. Bölgesel göçün en önemli nedenlerinden biri olarak ekonomik itici sebep olarak göç edilen yerin ekonomik gelişmişliği bulunmaktadır. Kişi bu ekonomik gelişmişlik ile birlikte göç ettiği yerde daha fazla iş bulma imkanına sahip olacaktır.

Dünyadaki bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de bölgesel göç olgusunun ana nedenleri arasında, ekonomik, coğrafik, sosyal, kültürel, demografik ve siyasal nedenler yer almaktadır. Türkiye’de göç eden insanların büyük bir çoğunluğunun ekonomik nedenler yüzünden devamlı ikametgâhlarını değiştirdikleri ve bu sebeple gerek bölgesel gerekse kişisel olarak gelir eşitsizliğinin bölgesel göç olgusunun en önemli gerekçesi olduğu kabul edilmektedir (Yamak vd., 1999: 16-17). Bölgeler arasındaki gelir eşitsizliği, göç eden kişiler açısından bakıldığında az gelişmiş bölge ve illerden özellikle ekonomik olarak daha çok gelişmiş bölgelere doğru bir emek hareketine neden olacaktır. Yine bölgeler arasında sıkça rastlanan gelir ve ücretlerdeki eşitsizlik bakımından düşündüğümüzde, ekonomik olarak düşük ücretlerin olduğu bölgelerden daha yüksek gelir beklentisinin olduğu bölgelere göç gerçekleşecektir. Yani göç, ekonomik yönden az gelişmiş bölgelerden ekonomik yönden daha gelişmiş bölgelere yönelik olarak ortaya çıkmaktadır (Çelik, 2007: 88).

Çalışmada ekonomik büyüme ile bölgesel göç arasındaki ilişki incelenmiştir. Ekonomik büyüme olarak o ilin endüstriyel GSYH’sındaki artış ile yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı değişkenleri; bölgesel göç için ise o ilin net göç hızı değişkeni baz alınmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye’nin nüfus olarak en büyük üç ili olan İstanbul, Ankara ve İzmir’in ait 2008-2018 yıllarına ait verileri kullanılmıştır Verilerin analizinde değişkenlerin birbirleri arasında mevcut durumda var olan ilişkileri ve bağlantıları olduğu şekliyle inceleyen ilişkiyel tarama modeli kullanılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kırsal alanlardan büyük şehirlere yapılan hızlı göç artışının temel sebebi, kırsal bölgelerdeki işsizlik ve her geçen gün kötüleşen ekonomik ve sosyal koşullardır. Türkiye’de bölgesel göçün birinci nedeni olarak Özdağ’ın çalışmasında %35,8 ve Ergil’in (1995) çalışmasında ise %40,2 ile bölgenin ekonomik durumu olduğu belirtilmiştir (Bayhan, 1997:184).

Göç veren bölgelerden göç alan bölgelere göç eden her 100 insandan yaklaşık olarak 25’i ekonomik sebepler ile göç etmektedirler. İnsanların bölgesel göç kararını vermesindeki en önemli neden, çok göç alan bölgelerdeki gelir düzeyinin daha yüksek olmasıdır. Yamak vd. (1999) yaptıkları araştırmada, 1980-90

döneminde iller arası net göç ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemişlerdir. Çalışmada, bölgesel gelir dengesizliklerinin bölgesel göç üzerindeki etkisi araştırılmış ve bu etkinin net göç veren bölgelerin düşük gelir seviyesinden ziyade, net göç alan bölgelerin yüksek gelir seviyesinden kaynaklandığı ortaya konulmuştur. Yani, bölgesel göç üzerindeki itici faktörlerden ziyade çekici faktörlerin önemi vurgulanmıştır. (Yamak vd., 1999: 23-24).

Gelişmekte olan ülkelerde, bölgeler arası gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklardan dolayı kentsel bölgelerde istihdam edilme olasılığı yani iş bulma olasılığı, kırsal kesimlere göre daha fazla olmaktadır. Speare vd. (1986) kişilerin iş bulma fırsatlarına karşı daha ilgili olduğunu göstermiştir. Bu durum da kırsal bölgelerdeki yaşam koşullarını ve gelir düzeyini olumsuz yönde etkilemekte ve kentin cazibesini daha da arttırmaktadır (Speare vd.1986: 240)

Kişilerin göç davranışını etkileyen faktörlere bakıldığında göçün yönünün; düşük ücretli bölgelerden yüksek ücretli bölgelere; istihdam fırsatlarının da az olduğu bölgelerden, daha çok olduğu bölgelere doğru olacağı beklenir. Nakosteen vd. (1980), göçü etkileyen değişkenlerden en önemlisinin; göç edilen bölge ile göç edilmeyen bölge arasındaki gelir farklılığı olarak belirtmiştir (Nakosteen vd.,1980: 847).

Pazarlıoğlu (2007) Panel veri analizi ile yaptığı çalışmada, Türkiye’de bölgesel göçün ekonometrik modelini geliştirmiştir. Bu modeli kullanarak ta senaryo analizi yapmıştır. Bu analizler sonucunda, Türkiye’de bölgesel göç üzerine öngörüler yapmış ve ekonomik farklılıkların bölgesel göçün en önemli nedenlerinden biri olduğunu göstermiştir.

1999-2002 tarihleri arasındaki ekonomik ve ya ekonomik olmayan değişkenlerin ülkedeki büyük göçler üzerindeki etkisini araştıran Cebula vd. (2005)’nin yaptıkları analizler sonucunda, ülkedeki büyük göçlerin kişi başına düşen gelirin veya gerçek kişi başına düşen gelirin artması ile pozitif iken ortalama yaşam masraflarının azalması ile negatif yönde etkili olduğu gösterilmiştir (Cebula vd. ,2005:270).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bölgeler arasında çok sık rastlanan ücret ve gelir farklılıkları açısından bakıldığında Türkiye’de göçün yönünün düşük ücretlerin olduğu bölgelerden daha yüksek ücret beklentisinin olduğu bölgelere doğru olduğu görülmektedir. Kişilerin göç davranışını etkileyen faktörlerden biri olan ücretin, düşük ücretli yerlerden daha yüksek ücretli bölgelere; istihdam fırsatlarının az olduğu alanlardan, çok olduğu alanlara yani ekonomik olarak az gelişmiş yerlerden daha çok gelişmiş yerlere hareket edeceği şeklinde olması beklenir.

Bu bağlamda, bu çalışmada ekonomik büyüme ile bölgesel göç arasındaki ilişki incelenmiştir. Ekonomik büyüme olarak o ilin endüstriyel GSYH’sındaki artış ile yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı değişkenleri; bölgesel göç için ise o ilin net göç hızı (Başka illerden bu ile göç eden nüfus oranı - Bu ilden diğer illere göç eden nüfus oranı) değişkeni baz alınmıştır.

3.2. Araştırma Deseni

Çalışmada ilişkiisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkiisel tarama modelinde değişkenlerin birbirleri arasında mevcut durumda var olan ilişkileri ve bağlantıları olduğu şekliyle incelenmektedir (Büyüköztürk et al, 2018).

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında Türkiye’nin nüfus olarak en büyük üç ili olan İstanbul, Ankara ve İzmir’in ait 2008-2018 yıllarına ait verileri kullanılmıştır. Ayrıca araştırma il bazında sanayi GSYH, yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı ve net göç hızı değişkenleri ile sınırlıdır.

3.4. Araştırma Modeli

Araştırma kapsamında oluşturulan bölgesel göç denklemi denklem 3.1.'de sunulmuştur. Bahse konu denklemde, il bazında net göç hızı (GOC); il bazında sanayi GSYH (GSYH_SANAYI) ile il bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranının (NUFUS) bir fonksiyonu olarak düşünülmüştür.

$$\Delta GOC_t = \beta_0 + \beta_1 \Delta \ln GSYH_SANAYI_t + \beta_2 \Delta \ln NUFUS_t + \varepsilon_t \quad 3.1$$

Araştırma kapsamındaki değişkenlerden “İl bazında sanayi GSYH”nın birimi “Milyar TL”; “İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı” ile “İl bazında net göç hızı” değişkenlerinin birimi “%” olarak belirlenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nun resmi web sitesinde yer alan bilgiler ışığında il net göç hızı o ilin o yıl aldığı göç oranından verdiği göç oranı çıkarılarak hesaplandığı görülmektedir. Net göç hızı oranının pozitif değerde olması o ilin o yıl belirtilen oranda göç aldığını; negatif değerde olması ise o ilin o yıl belirtilen oranda göç verdiğini belirtmektedir.

Değişken isimlerinde geçen “Δ” ifadesi, ilgili değişkenin birinci dereceden farkının alındığını; “ln” ifadesi ise logaritmasının alındığını ifade etmektedir.

Bu nedenle;

“Δ GOC” ifadesi “İl bazında net göç hızı” değişkeninin sadece birinci dereceden farkının alındığını (Net göç hızı değişkeni birçok negatif değer içerdiğinden veri kaybı yaşanmaması için logaritma alma işlemi uygulanmamıştır),

“Δln GSYH_SANAYI” ifadesi “İl bazında sanayi GSYH” değişkeninin logaritmasının ve birinci dereceden farkının alındığını,

“Δln NUFUS” ifadesi “İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı” değişkeninin logaritmasının ve birinci dereceden farkının alındığını belirtmektedir.

Değişkenlerden “İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı” Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nun resmi web sitesinde yer alan o ildeki yüksek okul veya fakülte, yüksek lisans ile doktora mezunu nüfusun tüm Türkiye’deki toplam rakama bölünmesi ile elde edilmiştir.

3.5. Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamındaki tüm veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) resmi web sitesinden (www.tuik.gov.tr) elde edilmiştir.

3.6. Verilerin Analizi

Verilerin analizlerinde Eviews 10, Stata 15, SPSS 22 ve Excel 2013 programlarından yararlanılmıştır. Öncelikle Türkiye’nin nüfus olarak en büyük ilk üç iline ait verilerin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri SPSS 22 programı ile hesaplanmış ve bu verilere ait grafikler Excel 2013 programında hazırlanmıştır. Müteakip analizler için ise Eviews 10 ve Stata 15 programları kullanılmıştır. Verilerin durağan hale getirilmesi için logaritma ve fark alma işlemleri uygulanmış, müteakiben yapılan yatay kesit bağımlılığı testi sonucunda değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı tespit edildiğinden verilerin durağan oldukları ikinci nesil kök birim testi olan CADF (Cross Sectionally Augmented Dickey Fuller) kök birim testi ile test edilmiştir. Eğim katsayılarının homojenliği için Delta testi, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin tespiti için Westerlund eş bütünleşme testi ve kısa dönemli ilişkiler için ise Dumitrescu Hurlin nedensellik analizi kullanılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Araştırma Verileri

Araştırma kapsamındaki değişkenlere ait betimsel istatistiksel bilgiler müteakip tablo ve grafiklerde sunulmuştur.

2008-2018 yılları arasındaki Türkiye'nin üç büyük ilinde yüksek öğrenim görmüş nüfus oranına ilişkin istatistiki bilgiler Tablo 1'de olduğu gibidir.

Tablo 1: 2008-2018 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Üç Büyük İlinde Yüksek Öğrenim Görmüş Nüfus Oranına İlişkin İstatistiki Bilgiler

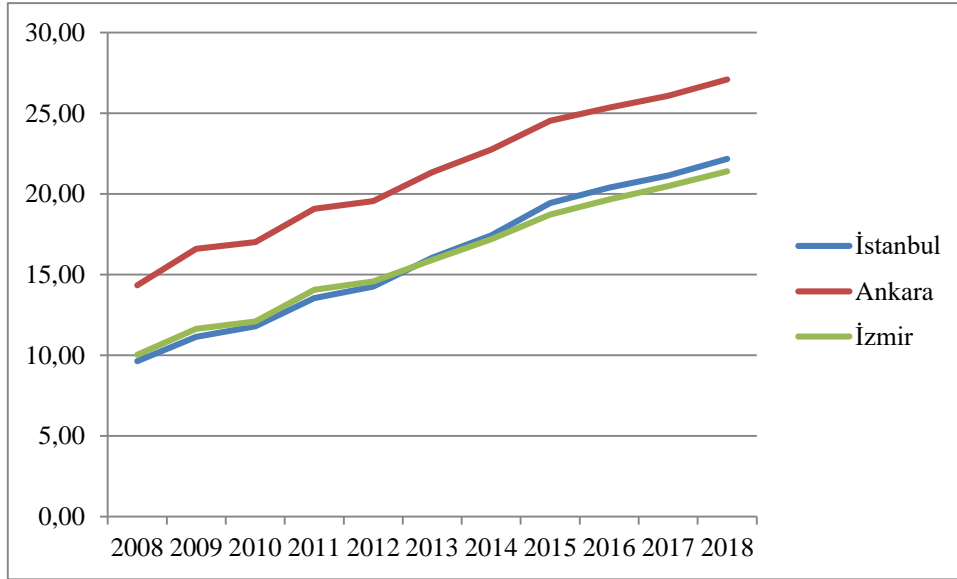
İl	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
İstanbul	9,63	22,18	16,09	4,34
Ankara	14,34	27,10	21,25	4,27
İzmir	10,03	21,39	15,98	3,84

2008-2018 yılları arasında;

İstanbul'da yüksek öğrenim görmüş ortalama nüfusun oranı %16,09; minimum oran %9,63 (2008) ve maksimum oran %22,18 (2018);

Ankara'da yüksek öğrenim görmüş ortalama nüfusun oranı %21,25; minimum oran %14,34 (2008) ve maksimum oran %27,10 (2018);

İzmir'de yüksek öğrenim görmüş ortalama nüfusun oranı %15,98; minimum oran %10,03 (2008) ve maksimum oran %21,39 (2018)'dur.

Grafik 1: 2008-2018 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Üç Büyük İlinde Yüksek Öğrenim Görmüş Nüfus Oranı

2008-2018 yılları arasındaki Türkiye'nin üç büyük ilinde yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı grafiği Grafik 3.1'de sunulmuştur. Her üç ilde de yüksek öğrenim görmüş nüfusun oranının doğrusal bir şekilde arttığı görülmektedir.

Tablo 2: 2008-2018 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Üç Büyük İlinin Sanayi GSYH'sına İlişkin İstatistik Bilgiler

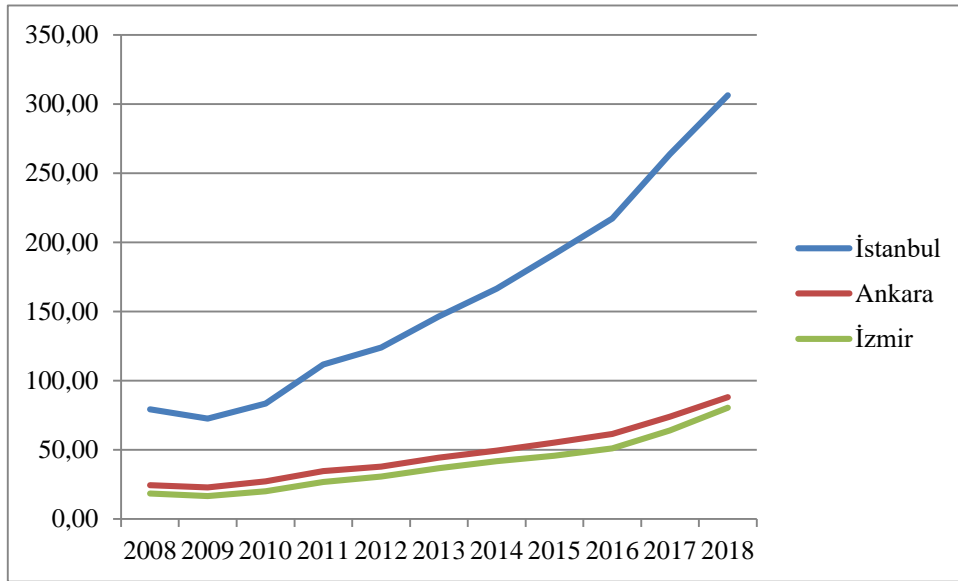
İl	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
İstanbul	72,53	306,34	160,20	77,66
Ankara	22,82	87,94	47,19	21,02
İzmir	16,49	80,31	39,24	20,11

2008-2018 yılları arasındaki Türkiye'nin üç büyük ilinde sanayi GSYH'sına bakıldığında;

İstanbul'un ortalama sanayi GSYH'sı 160,20 milyar TL; minimum miktar 72,53 milyar TL (2009) ve maksimum miktar 306,34 milyar TL (2018);

Ankara'nın ortalama sanayi GSYH'sı 47,19 milyar TL; minimum miktar 22,82 milyar TL (2009) ve maksimum miktar 87,94 milyar TL (2018);

İzmir'in ortalama sanayi GSYH'sı 39,24 milyar TL; minimum miktar 16,49 milyar TL (2009) ve maksimum miktar 80,31 milyar TL'dir (2018).

Grafik 2: 2008-2018 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Üç Büyük İlinin Sanayi GSYH

Grafik 2'de 2008-2018 yılları arasındaki Türkiye'nin üç büyük ilinin sanayi GSYH grafiği verilmiştir. Ankara ve İzmir'in sanayi GSYH'lerinin yavaş bir artış trendine sahip olduğu görülürken, İstanbul'un sanayi GSYH'sındaki artış daha doğrusal ve keskindir.

Tablo 3: 2008-2018 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Üç Büyük İlinin Net Göç Hızı Oranlarına İlişkin İstatistik Bilgiler

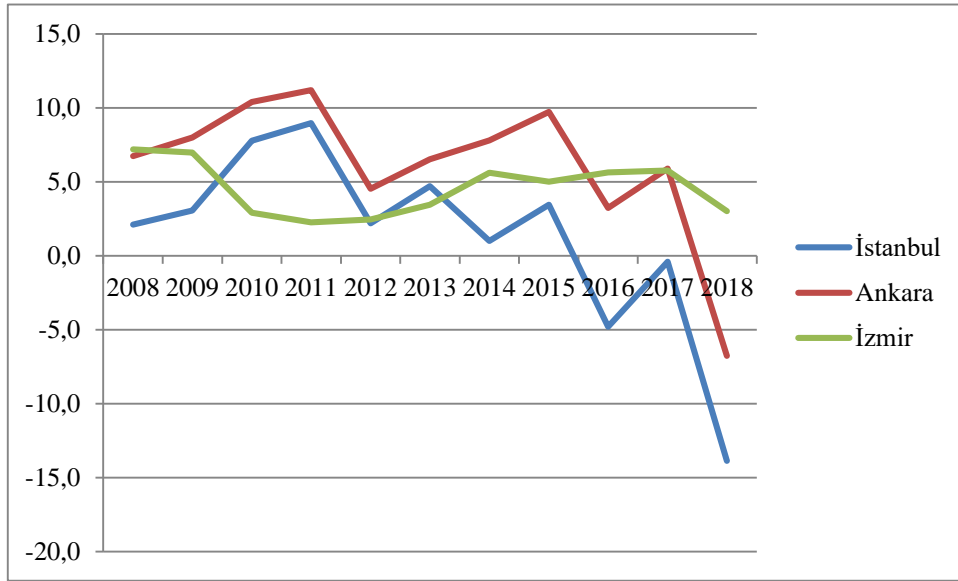
İl	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
İstanbul	-13,90	9,00	1,30	6,28
Ankara	-6,80	11,20	6,10	4,92
İzmir	2,30	7,20	4,58	20,11

2008-2018 yılları arasındaki Türkiye'nin üç büyük ilindeki net göç hızı oranlarına bakıldığında;

İstanbul'un ortalama net göç hızı oranı %1,30; minimum oran -%13,90 (2009) ve maksimum oran %9 (2018);

Ankara'nın ortalama net göç hızı oranı %6,10; minimum oran -%6,80 (2009) ve maksimum oran %11,20 (2018);

İzmir'in ortalama net göç hızı oranı %4,58; minimum oran %2,30 (2009) ve maksimum oran %7,20'dir (2018).

Grafik 3: 2008-2018 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Üç Büyük İlinin Net Göç Hızı Oranları

2008-2018 yılları arasındaki Türkiye'nin üç büyük ilinin net göç hızı oranları grafiği Grafik 3'te verilmiştir. İstanbul ve Ankara'nın net göç hızı grafiklerinin sahip olduğu trendlerin birbirine benzer olduğu görülmektedir. Bu iki ilin net göç hızı oranlarında dalgalanmalar olsa da genel itibariyle 2008-2011 yılları arası artan bir trende sahip olduğu, 2011'den itibaren ise bazı istisnalar hariç düşüş trendine girdiği ve 2017 sonrası bu düşüş trendinin çok keskinleştiği ve negatif değerler aldığı görülmektedir. İzmir'in net göç hızının ise İstanbul ve Ankara'ya nazaran daha stabil olduğu görülmektedir. 2009-2010 arasındaki düşüş ile 2013-2014 arasındaki yükseliş haricinde genel olarak bu ilde net göç hızının yatay bir seyir izlediği görülmektedir.

4.2. Yatay Kesit Bağımlılığı, Kök Birim ve Delta Testleri Sonuçları

Araştırma kapsamında yapılacak analizlerin doğruluğu açısından, öncelikle verilerin durağan yatay kesit bağımlılıkları, eğitim katsayılarının homojen/heterojen olma durumları ile kök birime sahip olma/olmama durumları incelenmiştir (Güriş vd., 2017). Verilerin durağanlıklarının kontrolünde hangi testin kullanılacağına karar vermek üzere öncelikle değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı olup/olmadığı incelenmiştir. Yatay kesit bağımlılığı sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri Sonuçları

Test Tipi	GOC		GSYH_SANAYI		NUFUS	
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (p)	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (p)	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
Breusch-Pagan LM	10.14 897	0.0 173	32.86 732	0.0 000	32.92 781	0.000 0
Pesaran scaled LM	2.918 554	0.0 035	12.19 328	0.0 000	12.21 798	0.000 0
Bias-corrected scaled LM	2.768 554	0.0 056	12.04 328	0.0 000	12.06 798	0.000 0
Pesaran CD	1.854 670	0.0 636	5.732 999	0.0 000	5.738 276	0.000 0

Tablo 4'te görüldüğü üzere her dört test tipine göre araştırmanın her üç değişkeninde yatay kesit birimleri arasında bağımlılık vardır ($p < .05$).

Eğitim katsayılarının homojenlik/heterojenlik durumları Delta testi ile kontrol edilmiştir. Delta testi sonuçları Tablo 3.5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Delta Testi Sonuçları

Değişken	Delta Tilde		Delta Tilde Adj.	
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (p)	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
GOC ve GSYH_SANAYI	.943	.346	1.106	.269
GOC ve NUFUS	.983	.326	1.153	.249

Eğitim katsayılarının homojenliği Net göç hızı-İl bazında sanayi GSYH ve Net göç hızı-İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı olmak üzere ayrı ayrı sınanmıştır. Hem net göç hızı-İl bazında sanayi ($p > .05$) GSYH hem de Net göç hızı-İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus ($p > .05$) için eğitim katsayılarını homojen olduğu görülmektedir.

Araştırmanın değişkenlerinde yatay kesit bağımlılığı tespit edildiğinden değişkenlerin durağanlıklarının sınanmasında ikinci nesil kök birim testi olan CADF testi kullanılmıştır. CADF kök birim testleri sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: CADF Kök Birim Testleri Sonuçları

Değişken	CADF					
	t-bar	cv 10	cv 5	cv 1	Z[t-bar]	p
Δ GOC	- 3.349	- 2.280	- 2.470	- 2.850	- 2.128	.01 7
Δ ln GSYH_SANAYI	- 3.627	- 2.280	- 2.470	- 2.850	- 2.485	.00 6
Δ ln NUFUS	- 3.779	- 2.220	- 2.370	- 2.660	- 3.288	.00 1

Tablo 6'daki sonuçlar incelendiğinde;

Net göç hızı değişkeninin birinci dereceden farkı alındığında; il bazında sanayi GSYH ile il bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı değişkenlerinin logaritması ve birinci dereceden farkı alındığına durağan hale geldikleri görülmektedir ($p < .05$).

4.3. Westerlund Eş Bütünleşme Analizi

Araştırma kapsamındaki değişkenlerin yatay kesit bağımlılığına sahip oldukları ve birinci derece farkı alındığında durağan hale geldiği görülmüştür. Bu nedenle değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin tespitinde Westerlund eş bütünleşme analizinin kullanılmasına karar verilmiştir. Westerlund eş bütünleşme analizi Net göç hızı-İl bazında sanayi GSYH ve Net göç hızı-İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı olmak üzere ayrı ayrı yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 7'de olduğu gibidir.

Tablo 7: Westerlund Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

	Net göç hızı-İl bazında sanayi GSYH		
	Değer	Z Değeri	Olasılık Değeri (p)
Gt	-3.698	-3.702	.000
Ga	-7.408	-.085	.466
Pt	-6.371	-3.886	.000
Pa	-8.589	-1.701	.045
	Net göç hızı-İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı		
Gt	-3.835	-3.966	.000
Ga	-8.569	-.454	.325
Pt	-8.438	-5.965	.000
Pa	-11.327	-2.769	.003

Sonuçların değerlendirilmesi, homojenlik ve heterojenlik durumuna göre iki farklı şekilde olmaktadır. Eğitim katsayıları homojen olduğunda yatay kesit birimlerine ait Pt ve Pa panel test istatistikleri dikkate alınırken, eğitim katsayıları heterojen olduğunda ise Gt ve Ga test istatistikleri dikkate alınmaktadır (Aytun ve

Akın, 2014). Sonuçlar hem Net göç hızı-İl bazında sanayi GSYH ($p < .05$) hem de Net göç hızı-İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı ($p < .05$) arasında eş bütünleşme ilişkisi, diğer bir ifadeyle uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir.

3.2.4. Dumitrescu Hurlin Nedensellik Analizi

Araştırma kapsamında Net göç hızı-İl bazında sanayi ile Net göç hızı-İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı arasındaki nedensellik ilişkilerinin tespitinde Dumitrescu Hurlin nedensellik analizi kullanılmıştır. Tablo 8’de test sonuçları verilmiştir.

Tablo 8:Westerlund Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

Nedensellik Yönü	W İst.	Z Bar İst.	P
İl bazında sanayi GSYH→Net göç hızı	6. 131	6. 284	.00 3
Net göç hızı→İl bazında sanayi GSYH	.6 23	- .461	.63 1
İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı → Net göç hızı	3. 173	2. 662	.27 3
Net göç hızı→İl bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı	.2 55	- .913	.47 9

İl bazında sanayi GSYH’sından net göç hızına doğru tek yönlü bir panel nedensellik ilişkisi bulunurken ($p < .05$); net göç hızından il bazında sanayi GSYH’na, il bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranından net göç hızına ve net göç hızından il bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranına doğru bir panel nedensellik tespit edilmemiştir ($p > .05$).

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Çelik (2006), “itici ve çekici güçler yaklaşımı” ile yapmış olduğu ampirik çalışmasının yanı sıra Türkiye’deki iç göçlerin teoriye uygunluğunu da araştırmıştır. 24 Türkiye’deki iç göçlerin ekonomik nedenlerini kır ve kent için regresyon analizi yaparak belirlemeye çalışmıştır. 2000 yılı DİE verilerini kullanarak yapmış olduğu ekonometrik analizde göçü bağımlı değişken, göçü etkileyen faktörlerden sanayileşme, gelir, istihdam, eğitim ve sağlığı bağımsız değişkenler olarak kullanmıştır. Gelirin beklentilere uygun olarak göç üzerinde beklenen bir etkiye sahip olmadığı ancak diğer değişkenlerin beklentiler yönünde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bireylerin göç etmesine neden olan itici güçler olarak; tarım alanındaki toprak yetersizliği, tarımdaki makineleşmeyi, bazı bölgelerde görülen güvenlik problemleri, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki yetersizlikleri ortaya koymuştur. Türkiye’deki iç göçleri tekrar ele alan Çelik (2007), 1985-2000 yılları arasındaki göç verilerini kullanarak, Türkiye’deki iç göçlerin yönünü hem bölgesel hem de il bazında incelemiştir. Ayrıca bölgeler açısından gelirin göçe olan etkisini de dikkate almış, gelir ve göç ilişkisini analiz etmiştir. Bu analizde her bölgenin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası (GSYİH) ile net göç oranlarını kullanmıştır. Sonuç itibarıyla; bölgeler arasında sosyo-ekonomik gelişme bakımından farklılıkların olduğu ve bölgesel farklılıkların göçün yönü üzerinde bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri göç çeken bölgelerdir. Aynı eğilim il bazındaki göçlerde de gözlemlenmiş ve sosyoekonomik yönden gelişmiş şehirlerin net göç aldığı vurgulanmıştır.

Topbaş (2007), iç göçün belirleyici faktörleri üzerine yaptığı ampirik bir çalışma ile iç göçün belirleyicilerine kuramsal olarak değinmiştir. Türkiye’deki iç göç hareketleri 25 üzerinde etkiye sahip olan faktörleri belirlemek için 2000 yılı genel nüfus sayımı verilerinden yararlanmıştır. 2000 yılı verilerini kullanarak iki model çerçevesinde analizlerini il düzeyinde gerçekleştirmiştir. Çalışmasında; net göç, alınan

ve verilen göç, işsizlik, büyüme oranı, kamu yatırım tahsisleri, kişi başına düşen gelir gibi çok sayıda ekonomik değişken kullanmıştır. Bu veri seti ile lojistik regresyon modelini kullanarak ekonometrik bir analiz yapmıştır. İller bazında yapılan bu analiz sonucunda, iç göç hareketlerinin temel belirleyicilerinin kamu yatırımları, göç stokları, kişi başına gelir ve işsizlik olduğunu tespit etmiştir.

Türkiye'deki bölgesel göç akımlarını Lowry Hipotezi'ni dikkate alarak inceleyen Topbaş ve Tanrıöver (2009), 5 nüfus sayım dönemini (1970-1975, 1975-1980, 1980-1985, 1985- 1990 ve 1990-2000 yılları) dikkate almışlardır. Çalışmalarında ilk dört dönem için 67 ili, son dönem için ise 73 ili içeren nüfusun büyüklüğünü, kişi başına GSYİH'yı ve net göç oranını kullanarak iller arası nüfus hareketliliğini araştırmışlardır. Lowry hipotezinin ülkemizdeki bölgesel göç akımları üzerinde geçerli olduğu ve tahmin edilen modellerden alınan göç oranının verilen göç oranına nispeten net göç hızı üzerinde daha fazla bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Feridun (2007)'nin 1980 ve 2004 yılları arasındaki dünya kalkınma göstergeleri veri tabanından aldığı yıllık veri setini dönemini incelediği çalışmada, İsveç'teki göç, kişi başına düşen GSYİH ve işsizlik arasındaki ilişkiyi Otoregresif Gecikmesi Dağıtılmış (ARDL) Sınır testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) altında Granger nedensellik testi ile analiz etmiştir. Yapılan ampirik analizlerin sonuçlarına göre GSYİH ve göç arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca işsizlik ile göç arasında tek yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Türkiye'de 67 ilin 1980-1990 yılları arasında net göç oranları ile kişi başına düşen gelir rakamları arasındaki ilişkileri istatistiksel olarak incelendiği Yamak vd. (1999)'nin çalışmasında, nüfusun ne kadarlık bir kısmının ekonomik nedenlerle göç ettiği ve gelirin yöresel dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi durumunda ne kadarlık bir bölgesel göç hareketinin olacağı şeklindeki sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Analizlerin sonucuna göre, net göç alan illere gelen her 100 kişinin 70'i ekonomik nedenlerle daimi ikametgahlarını değiştirmektedir.

2008-2012 dönemi için Türkiye'deki bölgesel göçün belirleyicilerinin saptanmasının amaçlandığı Çatalbaş vd. (2015)'nin yaptıkları analizler sonucunda, bölgeler arası göç üzerinde bölgenin zenginlik düzeyinin olumlu, enflasyon oranı, istihdam oranının ise olumsuz etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışma da büyük şehirlere yapılan göçün ekonomik büyüme ve göç edilen şehirdeki yüksek öğrenim oranı ile ilişkisi incelenmektedir. Bu kapsamda çalışmanın uygulama bölümünde, Türkiye'nin en büyük üç ilinin 2008-2018 yılları arasındaki verileri doğrultusunda il bazında sanayi GSYH'sı, il bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı ile net göç hızı arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkiler analiz edilmiştir.

Sonuçlar kısa dönemde il bazında sanayi GSYH'nın net göç hızının nedeni olduğunu ve il bazında sanayi GSYH-Net göç hızı ile il bazında yüksek öğrenim görmüş nüfus oranı-net göç hızı arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır. İlin sanayi GSYH'sındaki büyüme aldığı göç oranı artmaktadır.

Yapılan analiz sonuçlarından da görüleceği üzere Bölgeler arası göçün en önemli nedenlerinden biri ekonomik nedenlerdir. Göç edecek kişiler göç ettiği yerin ekonomik refahına ve gelişmişliğine göre o bölgeye göç etmek istemektedirler. Göç hızını azaltmak için öncelikle ülkenin her bölgesine aynı ekonomik imkanları sunmak ve bölgelere yapılan göçlerle birlikte ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik uygun politikaların belirlenmesi ve göçün nedenlerinin bilinmesi ile mümkündür.

KAYNAKÇA

- Al Amin, M. M. (2010). Factors Behind İnternal Migration And Migrant's Livelihood Aspects: Dhaka City, Bangladesh.
- Aytun, C., Ve Akın, C. S. (2014), OECD Ülkelerinde Telekomünikasyon Altyapısı Ve Ekonomik Büyüme: Yatay Kesit Bağımlı Heterojen Panel Nedensellik Analizi. İktisat İşletme Ve Finans, 29(340), 69-94.
- Bayhan, V. (1996). Türkiye'de İç Göçler Ve Anomik Kentleşme. II. Sosyoloji Kongresi: Toplum Ve Göç, Ankara: DİE Yayını, No: 2046, 178-194.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Akademi Yayınları. (2018).
- Cebula, Richard J., (2005). Internal Migration Determinants: Recent Evidence. International Advances İn Economic Research, 11, 267–274.
- Çatalbaş, G. K., & Yazar, Ö. (2015). Türkiye'deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi. Alphanumeric Journal, 3(1), 99-117.
- Çelik, F. (2007). Türkiye'de İç Göçler: 1980-2000. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(1):87-109.
- Feridun, Mete (2007), "Immigration, Income And Unemployment: An Application Of The Bounds Testing Approach To Cointegration", The Journal Of Developing Areas, 41 (1), 37-49.
- Güriş, Selahattin, Akay, E.Ç., Güriş, B. Eviews İle Temel Ekonometri. Der Yayınları. (2017).
- İçduygu, A., Sirkeci İ. & Aydınğün, İ. (1998b). Türkiye'de İçgöç Ve İçgöçün İşçi Hareketlerine Etkisi. Türkiye'de İçgöç, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, S. 207-244.
- Koçak, Y. Ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri.
- Lee, E. S. (1966), "A Theory Of Migration", Demography, 3 (1), 47–57.
- Nakosteen, R. A., & Zimmer, M. (1980). Migration And İncome: The Question Of Self-Selection. Southern Economic Journal, 840-851.
- Speare, A., & Harris, J. (1986). "Education, Earnings And Migration İn Indonesia", Economic Development And Cultural Change, 34(2): 223-244.
- Topbaş, Ferhat (2007), İç Göçlerin Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topbaş, Ferhat Ve Tanrıöver, Banu (2009), "Türkiye'de İç Göç Akımları Üzerine Bir Çalışma: Lowry Hipotezi", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24 (1), 93-104.
- TÜİK, (2016). İşgücü İstatistikleri. Erişim Tarihi: 11.03.2016 (Http://Www.Tuik.Gov.Tr/Pretablo.Do?Alt_İd=1007
- Yamak, R., & Yamak, N. (1999). Türkiye'de Gelir Dağılımı Ve İç Göç. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1) :16-28.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Yüksel, S., Eroğlu, S., & Özsarı, M. (2016). An Analysis Of The Reasons Of Internal Migration İn Turkey With Logit Method. Business And Management Horizons, 4(2), 34-45.